

érdeklődési területének közös vonásairól, irodalmi ízlésük egyezéséről adnak számot, de az élethez, a korhoz kevésbé kapcsolódnak. Míg a fiktív levelekből sugárzik az író egyénisége, érezhető bennük az élet lüktetése, addig a misszilis levelek inkább némi közönségre tekintő irodalmiaszkodó beszélgetések, amelyekből éppen a barátságának a korban divatos megvallása, érzelmi intenzitása hiányzik, így azután éppen a fiktív levelek kerülnek közelebb az olvasóhoz.

Benkő Samu érdeme több, mint a mégoly tartalmas előszó megírása, amelyben a szerző tömören foglalja össze tudnivalóinkat a Bánság bonyolult nemzetiségi viszonyairól, Ormós személyéről, és több mint a szöveg mintaszereű gondozása, a kitűnő jegyzetek készítése. Benkő Samu legnagyobb érdeme, hogy kitaró és állandó levéltári búvárkodása eredményeként kézbe kaphattuk ezt a kor- és művelődéstörténeti szempontból is jelentős, mindezeideig ismeretlen művet. A kézirat létezéséről tudunk, de hollétéről nem annál kevésbé, miután Ormós maga is úgy hitte, hogy „szabadalmú levelei” az 1850-es évek házkutatásai során elvesztek. Benkő Samu a Temesvári Állami Levéltárban megtalálta Ormós Zsigmond hagyatékának átkutatása közben a leveleket, hiteltérdeklően kimutatta eredetiségüket és Ormós Zsigmond szerzőségét, aki névtelenül alkotta meg a magyar történelem nevezetes országyűlésének mindennapjairól képet adó beszámolóját.

T. Erdélyi Ilona

Lackó Mihály: Széchenyi és Kossuth vitája. Bp. 1977. Gondolat K. 308 l. (Magyar História)

Ifjú történésznek méltó erőpróba: írni a XIX. század magyar történelmének egyik legizgalmasabb, máig sem megnyugtatóan feldolgozott és értékelt, „legvitatottabb” vitájáról. Ugyanis Széchenyi és Kossuth hírlapi cikkekben, röpiratokban lezajlott csatájában összegződnek mindazok a kérdések, amelyek az 1830-as, 1840-es évek, a reformkor gondolkodóit, költőit, politikusait és „közembereit” foglalkoztatták. De nemcsak őket. A bukott szabadságharc után már megkezdődött Széchenyi vagy Kossuth útjának méltatása és elvetése, színművekben és akadémikus dolgozatokban, szövegkiadásokban és versekben ott a Lackó által is fölített kérdés: „melyiküknek volt igaza?”. S ahogy Lackó sem elsősorban erre válaszol, Szeffkú Gyula tanulmányai, Herczeg Ferenc színműve (és Karinyth

paródiája), hogy e könyvvel ellenkező előjelű példákat említsünk, sem csak erre válaszoltak. Így hát sokszorosan is üdvözlendő a tény, hogy ifjú történész, friss szempontokkal, elfogulatlan tetsző látásmóddal vágott neki a témának. Feladatát megnehezítette, hogy széles olvasóközönséghez kellett szólania (a könyv példányszáma megközelíti a 30 000-et!), nem szűkebb szakmai körhöz, amely jórészt ismeri a vita anyagát és körülményeit, és inkább a vita értelmezésére lenne kíváncsi. Ezért indokolható a kötet kissé aránytalan szerkesztése: „A vita előtt” című rész a 11–153. oldalak között található, tehát 142 lapnyi terjedelmű. A törzanyag a 157–290. lapokat foglalja el, tehát kevesebb az előzményeknél, mindössze 133 lap, az „Epilógus” a 293–299. lapokon van. Igaz, az előzményeket úgy tárgyalja Lackó, hogy minduntalan a vitára tekint, tehát a vitához vezető csatornákat, ösvényeket, utakat járja végig képzeletbeli olvasójával, kit hol teljesen tudatlannak vél a reformkor dolgában, hol igen műveltnek. Részletesen ismerteti például a *Hitelt* és annak hatását, ugyanakkor „A vita” című rész gerincét jelentő „fiktív napló”-ban leírja azt, hogy a színházban Scott Emmát látták Rómeóként. Vajon a könyv 30 000 olvasója közül hány tudja, hogy Bellini: I Capulati ed i Montecchi c. operájában Rómeo „nadrágszerep”? Elismerjük a szerző törekvését, hogy olvasmányos könyvet adjon az olvasó kezébe. De úgy érezzük, hogy e törekvése közben valahol elveszett a szigorú tárgyyszerűség, a céltudatos előadás, a vita szabatos és áttekinthető ismertetése. Hiszen szó van ebben a könyvben Berlioz pesti koncertjéről és annak hatásáról, Viex-temp koncertjének botrányba fulladásáról, S échenyi István byronizmusáról, Kossuth útkereséséről, csakhogy a vitához vezető utat jórészt az olvasónak kell fölépítenie, mert a szerző hagyja magát elragadtatni ötleteitől, hajszolja az „érdekességek”-et. S ezért nem tartom helyesnek, hogy Lackó Bártfay (és nem mint ahogy ő írja: Bártfai!) Lászlónak csak részben kiadott naplója nyomán maga is „elemző” naplót konstruál, amelyben megtalálhatjuk a tulajdonképpeni hírlapi vita ismertetését, s így az olvasónak kell rekonstruálnia magát a vitát is. Emellett ez a napló lényegében ellentétes a Bártfayéval. Lackó az 1841. június 29-i napra ezt jegyzi föl: „... kezeim közt a Kelet nép e. Nem könnyű olvasmány. Ott vagyok benne...” stb. A Bártfay-naplóban: „Délég olvastam 's el is végeztem a Kelet népét. Az remek; bár foganatos legyen Kossuthra nézve”. Ugyanakkor azonban később Lackó–Bártfay-

napló azt állítja, hogy nem áll Széchenyi mellett a vitában. Egy író akkor él művében a fiktív napló formájával, ha önmaga és olvasója közé be akar iktatni valakit, akivel leírhatja azt, amit nem óhajt közvetlenül, nyíltan közölni. Történettudományi szakmunkákban ez a fajta megoldás nem célszerű, hiszen éppen az érdekel bennünket, amit a fiktív napló csak sejtet: a történezs egyenes és félre nem érthető állásfoglalása, nem pedig a kikövetkeztetett. A fiktív napló írója inkább Kossuth felé hajlik. De a fiktív napló (mely nemcsak az idézett helyen, hanem számos más ponton is) tulajdonképpen ellentéte, parafrázisa a Bártfayának, nem tükrözi egészen pontosan Lackó állásfoglalását. Hol találhatjuk hát az övét? Abban a tételben, hogy a vita két nagyszabású politikus csalódásával végződött, elszigetelődésével, majd találkozásával 1848 forradalom útján létrejött kormányában?

A „műfaj”-választás következményeképpen lényeges kérdésekről, pl. a nemzetiségi kérdéstről alig esik szó. Olyan mozzanatok kerültek el Lackó figyelmét, mint Kossuth tevékenysége a protestáns egyházak szerencsétlen uniója ügyében; a szlovák evangélikus lelkészek útja Bécsbe stb. Ahogy az efféle sommás megállapítás sem tájékoztat: „az északi mozgalmakban sem egyszerű szlovák érzések mutatkoztak meg: sokkal inkább szláv öntudatot tápláltak”. Kik? Štúrők? Akik az önálló, a csehektől független szlovák irodalmi nyelvért folytatott küzdelmekben tulajdonképpen szembefordultak bizonyos cseh törekvésekkel? Vagy Ján Kollár szláv irodalmi kölcsönösségére gondol? A pánszlávizmusról sokféle elképzelés élt a reformkorban és azután. Ezeket is szabatosan kell leírni s azután szembesíteni az adatokkal. Semmiesetre sem szabad Kramarcsik Károly vagy Pulszky Ferenc reformkori vitáitait visszahangozni, különösképpen nem Beniczky Lajos emlékiratát.

Lackó jól, helyenként szépen, ötletesen fogalmaz. Gyakran elragadja azonban a „szépírás” heve, és a „szépírásból” pontatlanság lesz. Néhány példa. 24. lap: „csak 1837 óta létezett magyar Nemzeti Színház”. Nem létezett, 1837-ben a pesti Magyar Színházat nyitották meg. 51. lap: Beethoven „maga mögött egy Napóleonnak, a legyőzöttnek ajánlott, majd visszavont régi szimfóniával”. A III. szimfóniát éppen nem a legyőzött Napóleonnak ajánlotta, hanem annak, akinek seregei a „kor lelke”, a szabadság zászlóit emelték magasra, s a császárkoronázásakor „vonta vissza” az ajánlást. 76. lap: Széchenyi olvasta „Rousseaut, Schillert, Goethét, Byront, Alfieri: kortársait, vagy nagy század eleji

élményeinek tanúit”. A szépelgő fogalmazás rovására írjuk az adathibát, hogy a megnevezettek közül legfeljebb Goethe és Byron mondható – ő is csak részben – Széchenyi „kortársai”-nak, Rousseau 1778-ban, Alfieri 1803-ban, Schiller 1805-ben már halott. Erdélyi Jánost sem kellene többször is „irodalmár”-ként emlegetni. Az olyan – ismételjük, szellemes, de több vonatkozásban is pontatlan – állítás, mely legfeljebb bőven kifejtve érthető a nagyközönség előtt: „ahhoz, hogy e nemzet valóban érezze közösségét és erejét, sorozatos tévedésekre van szükség”, inkább megteveszt, mint eligazít. Márpedig ennek a sorozatnak és így ennek a könyvnek is eligazítani kellett volna, nem pedig a szakembert ötletekkel elkápráztatni.

Fried István

Kozma Dezső: Petőfi öröksége. Bukarest, 1976. Kriterion K. 178 l.

Az előszó és az abból címlapra emelt idézet is kettős feladat súlyát sejteti: Kozma Dezső Petőfit idézi, de Ő is, mint elődei annyiszor, önmagát, a romániai magyar irodalom tükrét keresi a Petőfi életmű értelmezésében. A kötet két, egymástól többé-kevésbé független tanulmánya módszereiben, céljában is különböző, de egymást sajátosan kiegészítő írás.

Az első tanulmány, a *Petőfi-kutatók a századvégi Kolozsváron* elemzőbb, elméleti igényességgel íródott. A kolozsvári iskola – a magyarországi Petőfi-irodalom nagy alakjával, Gyulaival szembenállva, olykor Őt félre is ertve – új, tágabb horizontot nyitott Petőfi megértéséhez, s ezt a provincializmussal perlekedő világirodalmi szemléletet állítja Kozma gondolatmenetének középpontjába. Meltzl és kortársai, tanítványai a nemzetinek és csak nemzetinek kikiáltott Petőfi-életmű világirodalmi gyökereit keresik, a népköltő arcképét az európai szintű gondolkodó, a filozófus vonásaival gazdagítják, a zsánerképek költője mellé állítják a Felhők zsenijét.

Kozma Dezső tanulmánya érdekes és sok adattal új kép a századvég Petőfi-kutatásáról. A szerző azonban éppen a kép-önarckép kettős feladatának vállalásával kerül szinte megoldhatatlanul nehéz helyzetbe. Bemutatni egy hasonló eszmei alapon álló, céljaiban, módszereiben egymással többé-kevésbé rokon irodalomtörténezművet, ez korrekt filológiai munkát kívánó feladat, s Kozma Dezső kitűnően meg is oldja. Az irodalomtörténeti művek bemutatásával felvillan-tani a szerzők korának eszmei arculatát, ez már a